Hofkwartier 4, gemeente Herentals

Programma van Maatregelen

Auteur:
B. Van der Veken (veldwerkleider)

Autorisatie:
B. Van der Veken (OE/ERK/Archeoloog/2016/00147)

1 Inleiding

In opdracht heeft het Vlaams Erfgoed Centrum in augustus 2017 een nota opgesteld naar de archeologische waarde van de locatie Hofkwartier 4 te Herentals (afb. 1). Onderhavige nota omvat een proefsleuvenonderzoek (prospectie met ingreep in de bodem) die volgt op een eerder uitgevoerde archeologienota.[1] Aanleiding van het onderzoek zijn de reeds uitgevoerde en de nog uit te voeren werkzaamheden in het plangebied: het bestaande handelspand met woning wordt afgebroken in functie van de bouw van een nieuwe handelsruimte, met woonruimte erboven.

Afb. 1. Locatiekaart van het plangebied.

2 Uitgevoerd vooronderzoek

2.1 Resultaten van het bureauonderzoek

In 2016 is door ArcheoPro Vlaanderen een bureaustudie opgesteld voor het plangebied Hofkwartier 4 te Herentals. Dit bureauonderzoek werd aangevuld met een programma van maatregelen. Het bureauonderzoek en bijbehorend programma van maatregelen is bekrachtigd op 9 november 2016 (https://id.erfgoed.net/archeologie/archeologienotas/881).

[1] Deville, Simons en Houbrechts 2016.

Het plangebied ligt binnen de historische binnenstad van Herentals, op een flank van een verhevenheid en nabij een beekdal. Op basis van het bureauonderzoek is een hoge verwachting opgesteld voor bewoningssporen van de Late Middeleeuwen tot en met de Nieuwste Tijd. Ook voor oudere grondsporen, van het Neolithicum tot en met de Volle Middeleeuwen, geldt een hoge trefkans.
Voor vuursteenvindplaatsen is er een lage trefkans. Enerzijds door de ligging in de binnenstad, waardoor de kans groot is dat bewoning uit latere perioden deze oude resten hebben vernietigd. Anderzijds ligt het plangebied net buiten de gradiëntzone van de flank, waardoor de kans op het aantreffen van vuursteenvindplaatsen eerder als laag wordt ingeschat.

2.2 Resultaten van het proefsleuvenonderzoek

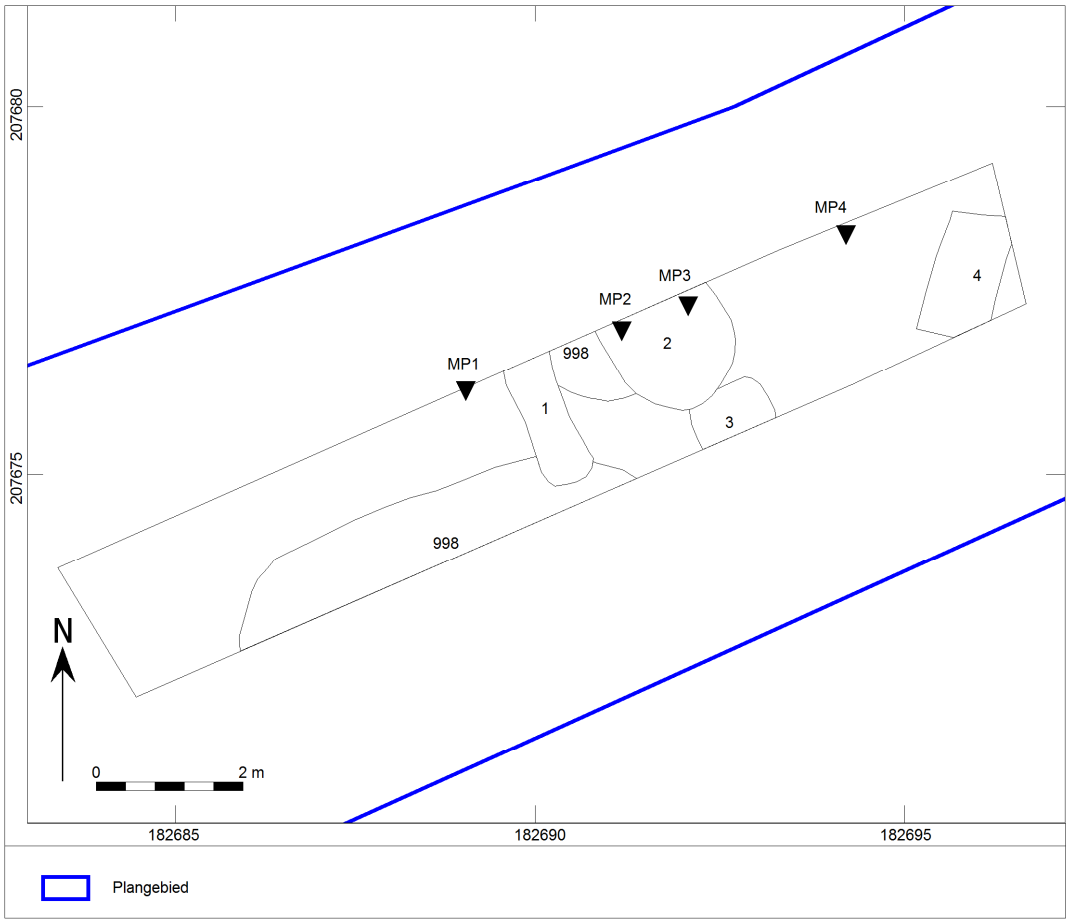
Het proefsleuvenonderzoek is uitgevoerd op 19 juni 2017 door B. Van der Veken (erkend archeoloog, veldwerkleider) en N. Jennes (archeoloog-assistent). De betrokken aardkundige is J. Huizer. De graafmachine werd geleverd door de firma Kurt Kokx. Het archeologisch onderzoek stond onder toezicht van A. Verhaert (Onroerend Erfgoed provincie Antwerpen).

Het onderzoeks- en proefsleuvenplan uit het voorgaande programma van maatregelen kon niet gevolgd worden: de sloop van het voormalige pand -die nog steeds bezig was ten tijde van het archeologisch onderzoek- had duidelijk gemaakt dat voor de kelder, aan de straatkant, een kruipkelder gelegen was, met een behoorlijke diepte. In overleg met de bevoegde overheid is de westelijke proefput komen te vervallen en werden de vierkante meters elders ingezet.
Er kon op het terrein slechts één lange proefsleuf worden aangelegd, in twee delen. Door de beperkte manoeuvreerruimte en de diepe (1,7 m tot ruim 2 m) proefsleuf was er namelijk te weinig plaats voor het gronddepot. De proefsleuf verlengen naar het oosten was niet van toepassing (en ook niet gewenst door de opdrachtgever), aangezien deze zone niet verstoord zou worden.

Werkput 1 is 28 m² groot. De werkput is tot ruim 2 m diep onder maaiveld aangelegd. Aan de kant van het Hofkwartier ligt het vlak op 13,90 m +TAW, naar het oosten toe daalt het niveau tot ongeveer 13,50 m +TAW. Tijdens het onderzoek zijn 5 sporen geregistreerd. De sporen bevinden zich onder een 1 tot 1,5 m dik pakket (met daarin recente ingravingen/verstoringen) dat in de Nieuwste tijd wordt gedateerd. Het pakket wordt dikker naar het oosten toe. De bewaringstoestand onder dit pakket (en van het potentiële archeologische niveau) is goed te noemen.

Er zijn een greppel (S1) en vier kuilen of paalkuilen geregistreerd (S2 t/m 5). In het vlak waren alle sporen (op spoor 5 na dat enkel in profiel zichtbaar is) goed afgelijnd. De greppel (S1) ligt evenwijdig aan de straat Hofkwartier. Mogelijk vormde de greppel de grens van de woonzone, met daarachter de moestuin of stadstuin. Sporen 2, 3 en 4 zijn alle geïnterpreteerd als kuil en lijken op elkaar op het vlak van kleur en uitzicht. Vooral bij spoor 4 was, door de koppeling met het profiel, duidelijk dat het hier een ingraving uit latere tijden betrof, met een vermoedelijke datering in de Nieuwste tijd.

Uit spoor 1 is aardewerk uit de perioden 1050-1300 en 1850-1950 ingezameld. Uit spoor 4 zijn twee bodemfragmenten ingezameld (vnr. 3), datering 1600-1800.Op de grens van spoor 5 en de bovenliggende laag is een aardewerkfragment aangetroffen (vnr. 4), datering 1450-1550. Uit S3000 is nog een laatste aardewerkfragment ingezameld (vnr. 5), met een datering in de periode 1050-1300.

Afb. 2. Allesporenkaart van het proefsleuvenonderzoek.

3 Geplande werken

Na het slopen van het bestaande handelspand (met woning) zal een nieuwbouw worden opgericht: een nieuwe handelsruimte, met woonruimte erboven, in de vorm van drie appartementen en twee studio's. Het voormalige pand was onderkelderd. De kelder lag circa 5 m uit de straat en was circa 9 m bij 5 m groot. De kelder was tot een diepte van 245 cm onder maaiveld ingegraven. De rest van het gebouw, dat tot circa 20 m diep op het perceel gelegen was, was gebouwd op vloerplaat.
Het perceel is 436 m² groot. Het toekomstige pand wordt volledig onderkelderd. De vloerplaat van de kelder zal zich op 383 cm onder maaiveld bevinden. Het keldervolume zal worden gerealiseerd vanaf de straat tot circa 31 m diepte. Hieronder zal nog een septische put worden gerealiseerd. In de achtertuin wordt een infiltratiebekken voorzien.

De consequentie van de voorgenomen ingrepen kan zijn dat eventuele aanwezige waardevolle archeologische resten in de ondergrond worden aangetast.

4 Bepaling van de maatregelen

Het bureauonderzoek gaf een lage trefkans aan voor vuursteenvindplaatsen van jager-verzamelaars. Daarnaast werd een hoge trefkans toegekend voor nederzettingsresten vanaf het Neolithicum tot en met de Volle Middeleeuwen en voor sporen van begraving vanaf de Bronstijd tot en met de Volle Middeleeuwen. Tenslotte werd er een hoge trefkans toegekend voor nederzettingsresten vanaf de Late Middeleeuwen tot en met de Nieuwste Tijd. Om deze verwachting te toetsen is tot het uitvoeren van een proefsleuvenonderzoek geadviseerd.
Uit historisch kaartmateriaal bleek duidelijk dat de westelijke helft van het plangebied, tegen het Hofkwartier aan, eeuwenlang bebouwd is geweest. De oostelijke helft was in gebruik als moestuin of stadstuin.

Door de bouwactiviteiten in de 20e eeuw (onder andere met de aanleg van een kelder en kruipkelder) is de westelijke helft van het plangebied nagenoeg volledig verstoord. In de oostelijke helft van het plangebied is nog een intact bodemprofiel, met name een podzolbodem, aanwezig. Een potentieel archeologisch niveau is bewaard gebleven onder een 1 tot 1,5 m dik pakket grond.

De aangetroffen sporen hebben zeer weinig potentieel tot kennisvermeerdering. Het gaat om een gering aantal sporen, die te koppelen zijn aan eerder perifere activiteiten. Vermoed wordt dat spoor 1, een greppel, het woongedeelte van het perceel afbakende. Van de bebouwde zone rest niets meer, deze sporen zijn verdwenen met de aanleg van de kelder en hiermee samengaande activiteiten.

Het Vlaams Erfgoed Centrum adviseert om het plangebied vrij te geven. Gezien het geringe aantal sporen, de beperkte inhoudelijke kwaliteiten van de aangetroffen sporen, het feit dat een groot deel van het te bebouwen terrein reeds verstoord is en het feit dat de oppervlakte van het perceel met een intacte bodem dat verstoord gaat worden klein is, zal een aanvullend onderzoek weinig kenniswinst opleveren. Het voorliggende proefsleuvenonderzoek vormt daarmee het eindpunt van het archeologisch onderzoek op het terrein.

Ondanks het advies tot vrijgeven van het terrein, blijven de bepalingen voor het melden van toevalsvondsten uiteraard van kracht, conform artikel 5.4.1 van het Onroerenderfgoeddecreet. De civieltechnisch uitvoerder is verplicht eventuele toevalsvondsten binnen drie dagen na ontdekking te melden bij Onroerend Erfgoed.